

КУЛЬТ АСКЛЕПІЯ У ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКІЙ ТА ПІВНІЧНОАМЕРИКАНСЬКІЙ ІСТОРИЧНІЙ НАУЦІ (ОСТАННЯ ЧВЕРТЬ ХІХ ст.)

О. В. Семененко

Харківський національний медичний університет
elena.sk@outlook.com
ODCID 0000-0003-2976-682

Ключові слова: культ, Асклепій, історіографія, медицина.

Археологічні відкриття останньої чверті ХІХ ст. пробудили хвилю інтересу наукової спільноти до культу здравеносного божества Асклепія. Історична наука збагатилася комплексом речових джерел, що відкрило для учених нові можливості для вивчення вищезазначеного культу. Особливістю даної проблематики була її міждисциплінарність. Окремі аспекти культу Асклепія вивчали археологи, філологи, історики та лікарі. Саме в цей період були досліджені походження культу Асклепія та його сутність; функції, яку асклепіони виконували у давньогрецькому суспільстві; ритуали, які відбувалися у храмах; призначення будівель, які розташовувались на території асклепіонів.

THE CULT OF ASCLEPIUS IN WEST EUROPEAN AND NORTH AMERICAN HISTORICAL SCIENCE

O. Semenenko

Kharkiv National Medical University

Key words: cult, Asclepius, scholarship, medicine.

The last quarter of the XIX century was marked by significant archeological discoveries started by G. Shliman. It was they, that awakened a wave of interest of the scientific community in the ancient history. One of the directions, that scientists were interested in was the history of religion. In particular, the interest of researchers attracted the cult of the healing deity Asclepius, which had previously been studied more on the basis of narrative sources. Archaeological excavations conducted at the sites of the temples of Asclepius brought to the historical science a new, previously unexplored complex of material sources, which opened up new opportunities for scientists to study this cult. In the last quarter of the XIX century the methodological approaches to scientific research changed, as the authors began to rely on material sources in their works. The peculiarity of studying of the cult of Asclepius at that time was the fact, that this problem was interdisciplinary. Representatives of different sciences studied various aspects of the cult of the healthy deity. Publications began to appear from excavation sites, where archaeologists presented new findings, the essence and purpose of which became the subject of debate in scientific circles. A significant contribution to the study of the cult of Asclepius in the 19th century was made by classical philologists, who translated and interpreted epigraphic inscriptions found during archaeological excavations. They were the first to raise the question about the origin of the cult of Asclepius. In this period, the cult of Asclepius began to be studied from the standpoint of the history of religion, the first dissertations on the complex study of this cult with the involvement of new sources appeared. This problem was not left without attention of doctors who considered the methods of treatment in Asclepion, polemized on how rational were the above-mentioned methods. The peculiarity of this period was, that for the scientific environment of that time, there were significant limitations, not only concerning the direct results of archaeological excavations, but even publications of scientists (representatives of different sciences), who covered individual aspects of almost any problem (including the cult of Asklepios).

В останній чверті ХІХ ст. відбувається підйом інтересу до античної історії, викликаний великими археологічними відкриттями Генріха Шлімана.

Одним з важливих розділів дослідження античної історії була релігія Давньої Греції. Зокрема, інтерес учених викликав культ здравеносного божества Асклепія, який посідав важливе

місце у давньогрецькому пантеоні. Починаючи з V ст. до н.е. храми Асклепія активно будувалися на території Давньої Греції та її полісів на узбережжі Чорного моря. Археологічні розкопки, проведені на місцях розташування вищезначених храмів принесли в історичну науку новий, раніше не досліджуваний комплекс речових джерел. Період з 1870-х по 1890-ті рр. є одним

з найважливіших в історії дослідження культу Асклепія, оскільки саме тоді були зроблені перші спроби дослідження даного культу з позицій історії релігії. Протягом цього часу вперше була комплексно досліджена фігура Асклепія як божества, устрій асклепіонів та їх функції.

З вищезазначеного витікають хронологічні рамки даної статті. Нижньою межею є 1870-ті рр., коли починаються перші археологічні розкопки храму Асклепія в Афінах, верхня межа – 1900 рік – обумовлена початком нового століття.

У процесі дослідження доступних інформаційних ресурсів не було виявлено публікацій, які б містили, хоча б певною мірою, упорядковану інформацію, присвячену історіографії культу Асклепія. Водночас, дана проблематика досліджувалась науковцями різних галузей (філологи, історики, лікарі), але знов таки, ці дослідження не містили системної інформації про наукову спадщину культу Асклепія.

Метою даної статті є вивчення перших вагомих праць, присвячених культу Асклепія у західноєвропейській та північноамериканській історичній науці у останній чверті XIX ст. Для досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання: дослідити особливості вивчення культу Асклепія вченими у XIX ст.; виявити, які аспекти культу цікавили дослідників у першу чергу.

Культ Асклепія завжди посідав важливе місце у давньогрецькому пантеоні. Але попри його тодішню суспільну значущість, доволі тривалий час означений феномен залишався поза сферою інтересів наукової спільноти. Проте все докорінно змінилось у останній чверті XIX ст., коли спеціалісти з античності країн Європи ініціювали експедиції для дослідження ряду давньогрецьких пам'яток. Їх ініціатива була підтримана урядами Греції, Німеччини, Франції та Великобританії, які фінансували археологічні експедиції для дослідження давньогрецьких полісів¹. Найбільшими серед них були храми в Афінах, Епідаврї та Пергамі². Перші розкопки, пов'язані з культом Асклепія, проводилися протягом 1876–1877 рр. експедицією Афінського археологічного товариства на чолі з генеральним ефором П. Каввадіасом на місці храму Асклепія в Афінах. У результаті розкопок було знайдено велику кількість епіграфічних написів, які потребу-

вали подальшого перекладу та вивчення³. У 1881 р. Афінське археологічне товариство розпочало розкопки храму Асклепія у Епідаврї. Під час розкопок були знайдені епіграфічні джерела та скульптури, було визначено точне місце розташування асклепіону та призначення будівель, які знаходились на його території⁴. У 1878–1886 рр. німецька археологічна експедиція, яку ініціював інженер Карл Хуман та очолив археолог Олександр Конзе проводила розкопки на місці давньогрецького Пергаму. Однак, учені зосередилися на пошуках фрагментів «Пергамського вітваря», також були досліджені храм Зевса, гімназії та деякі інші споруди. Результати розкопок не дали важливої інформації для вивчення культу Асклепія. Дослідження храму Асклепія було розпочато лише у 1927 р.⁵ У 1880–1890-х рр. проводилися археологічні розкопки на місцях святилищ Асклепія у Беотії (Орхоменос), Локриді (Навпакт), Аттиці (Мунічія, Елефсін), проте результати їх були менш плідними⁶.

Відтак, на місцях розташування вищезначених храмів було проведено ряд успішних археологічних розкопок, результати яких стали предметом активного вивчення науковцями того часу. Матеріал, знайдений під час археологічних розкопок, потребував подальшої обробки та вивчення.

Першими у дослідженні давньогрецької релігії були філологи. Вони керувалися уявленням, що кожне божество було втіленням природних сил, яким поклонялися давні греки. Проте, слід наголосити, що персоніфіковане божество, яке може перебувати у тій чи іншій природній силі та керувати законами тієї сили має справжнє складне існування, незалежне від неї, яке не можна пояснити у відношенні до її законів⁷.

У останній чверті XIX ст. з'являються перші праці, присвячені культу Асклепія. Так, зокрема, у 1881 р. французький філолог, викладач факультету філології Тулузького університету, член Французької археологічної школи у Афінах Поль

¹ Caton. R. The Temples and Ritual of Asklepios at Epidaurus and Athens. London: Cambridge University Press Warehouse, 1900. P. 2.

² Brown L.W. The Appeal of Asclepios and the Politics of Healing in the Greco-Roman World: dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy. Austin: The University of Texas, 2003. P. VI.

³ Caton. R. The Temples and Ritual of Asklepios at Epidaurus and Athens. London: Cambridge University Press Warehouse, 1900. P. 3.

⁴ Aleksandrovskij N.A. Raskopki Jepidavrijskogo svjatilishha Asklepija. Zhurnal Ministerstva narodnogo prosvshhenija. 1890. Vyp. 269. S. 84.

⁵ Kastner U. The German Excavations at Pergamon: a Chronology. *Pergamon and the Hellenistic Kingdoms of the Ancient World*. New York: the Metropolitan Museum of Art, 2016. P. 27.

⁶ Semeria A. Per un censimento degli Asklepia della Grecia continentale e delle isole. *Annali della scuola normale superiore di Pisa. Classe di lettere e filosofia. Serie. 3.16*. 1986. P. 939, 940, 943, 944.

⁷ Farnell R.L. The Cults of the Greek States. Oxford: Clarendon Press, 1896. Vol. 1. P. 5.

Жерар захистив докторську дисертацію з культу Асклепія в Афінах. Дана праця стала першим повномасштабним дослідженням зазначеного вище культу в Афінах. Його метою було дослідити маловідомий на той час культ Асклепія та показати його значущість серед інших культів афінського пантеону. Це стало можливо, зважаючи на археологічні відкриття, які значно збагатили джерельну базу з дослідження даного культу, до цього представлену лише літературними джерелами¹. Книга складається з двох частин: перша – присвячена державному культу Асклепія, тоді як друга – приватному культу. Серед проблем, які досліджував П. Жерар, були: устрій храму Асклепія, атрибути бога, склад і функції персоналу храму, церемонії, які у ньому проводилися та прибутки асклепіону. Також учений розглянув контингент хворих, які зверталися за допомогою до божества. Проте багато питань залишилися поза увагою дослідника, зокрема, версії про походження легенди про Асклепія. Також, замало уваги було приділено дослідженню витоків культу Асклепія в Афінах². Автор не ставив собі за мету розглянути вищезазначені питання, оскільки вони не належали до його компетенції, як і методи лікування, які застосовувалися у асклепейонах. Учений вважав за краще залишатися осторонь від проблем, пов'язаних з медициною або міфологією³. Проте П. Жерар допустив ряд неточностей щодо функціонального призначення деяких будівель на території асклепіону⁴.

У 1885 р. вийшла стаття британського філолога А. Мерріама, у якій він розглянув фінікійський напис IV ст. до н. е., знайдений у Ларнаці під час археологічних розкопок храму богині Астарті у 1879 р. Напис являв собою звіт про розходи храму, однією із статей якого були «Kelaoim». У «Corpus Inscriptionum Semiticarum» термін «Kelaoim» був трактований як scorta virilia – чоловіки–повії. А. Мерріам не погоджувався з таким перекладом вищезазначеного терміну та виступив у підтримку точки зору, започаткованої М. Хелеві, який стверджував, що терміном «Kelaoim» було позначено собак, які охороняли храм Астарті⁵. У своєму дос-

лідженні А. Мерріам навів гіпотезу французького археолога С. Рейнаха, який пішов далі у своїх висновках та заявив, що собаки утримувалися у храмі не просто для охорони останнього, – вони були священними. А. Мерріам навів ряд доказів у захист вищезазначеної теорії. Не зважаючи на те, що напис було знайдено на місці храму Астарті, богиня могла асоціюватися з фінікійським здравеносним божеством Ешмуном. С. Рейнах вважав, що Ешмун ототожнювався з Асклепієм, а собака була його представником у ті часи, коли культ Асклепія прийшов до Греції, і напис, про який іде мова доказує цей зв'язок. Зокрема, він стверджував, що собака відігравала значну роль у культі Асклепія в ранній період його існування, але згодом її місце перейняла на себе фігура змії. А. Мерріам навів ряд аргументів у підтримку гіпотези С. Рейнаха. Так, він спирався на свідчення Аеліана, який стверджував, що на Сицилії у храмах Гефеста та Адрануса утримувалися собаки⁶. Таким чином, А. Мерріам прийшов до висновку, що історія Сицилії вказує на фінікійський вплив на ранні сицилійські культу. Вважалося, що собаки могли відчувати характер людини, відрізняти хорошу людину від поганої. У підтримку своїх слів вчений навів гіпотезу французького сходознавця Ш. С. Клермона-Ганно, який стверджував, що собаки грали важливу роль у культі Асклепія, оскільки бог був вигодуваний собакою, спираючись на архаїчну форму імені Асклепія «Aischlabois» з коринфського напису⁷. Дана форма імені бога відповідала ївритському терміну «ich-kalbi» – «людина-собака». Цей напис підтверджував важливість статусу собаки у давньогрецькій та фінікійській релігіях⁸.

Таким чином, наукове значення статті А. Мерріама полягає у тому що, він не тільки підняв питання про значення місця, яке займала фігура собаки у культі Асклепія, а й розглянув синкретизм давньогрецького культу Асклепія та фінікійського культу Ешмуна.

У 1890 р. вийшла спільна праця французьких істориків Генрі Леша та Альфонса Дефрасса, присвячена питанню призначення окремих будівель на території Асклепіону в Епідаврї. Перша споруда, яку розглянули автори була талосом, про який згадував ще Павсаній, але призначення даної будівлі залишалось невідомим. Тож, автори поставили за мету у своїй праці ви-

¹ Haussoullier B. L'Asclépieion d'Athènes d'après de récentes découvertes by Paul Girard. Review. *Revue Archéologique. Nouvelle Série*. 1882. Vol. 43. P. 248.

² Girard P. L'asclépieion D'Athenes D'après de Recentes Decouvertes. Paris: Ernest Thorin, 1881. P. 130.

³ Girard P. L'asclépieion D'Athenes D'après de Recentes Decouvertes. Paris: Ernest Thorin, 1881. P. 4.

⁴ Haussoullier B. L'Asclépieion d'Athènes d'après de récentes découvertes by Paul Girard. Review. *Revue Archéologique. Nouvelle Série*. 1882. Vol. 43. P. 250.

⁵ Merriam A. C. The Dogs of Aesculapius. *The American Antiquarian and Oriental Journal*. 1885. Vol. VII, № 5. P. 285.

⁶ Merriam A. C. The Dogs of Aesculapius. *The American Antiquarian and Oriental Journal*. 1885. Vol. VII, № 5. P. 286.

⁷ Merriam A. C. The Dogs of Aesculapius. *The American Antiquarian and Oriental Journal*. 1885. Vol. VII, № 5. P. 287.

⁸ Merriam A. C. The Dogs of Aesculapius. *The American Antiquarian and Oriental Journal*. 1885. Vol. VII, № 5. P. 287.

значити призначення толосу, спираючись на конструкцію самої будівлі. Своє дослідження учені почали з розгляду планування цоколю центральної частини будівлі¹. Г. Леша та А. Дефрасс зазначали, що П. Каввадіас порівнював це підземелля з будівлею толоса в Афінах, де жерці здійснювали жертвоприношення, тож він задавався питанням, чи існували в Афінах містерії, пов'язані з культом Асклепія, у такому випадку підземний лабіринт міг призначатися для обрядів посвячення. Однак, Г. Леша та А. Дефрасс спростували припущення П. Каввадіаса, аргументуючи свою точку зору тим, що він побудував свою теорію на назві будівлі, яка лише характеризувала круглу форму даного спорудження. На думку авторів, підземелля не могло служити місцем для проведення містерій, оскільки останні були відсутні у культі Асклепія, до того ж, підземелля було завузьким та у нього не вели ніякі східці². Замість вищезначеної гіпотези вчені стверджували, що підземелля використовувалося як резервуар для води. Свою точку зору автори побудували на детальному аналізі конструкції будівлі, яка забезпечувала відмінну циркуляцію води³. Г. Леша та А. Дефрасс вказували на важливість наявності джерел та води у храмах Асклепія⁴. Вони висунули припущення, що резервуар був одночасно священним джерелом, вода з якого активно використовувалася для ряду церемоній, які проводилися в асклепіоні⁵.

Також у своїй статті Г. Леша та А. Дефрасс розглянули питання розміщення вівтаря Асклепія. Автори зазначали, що на схід від храму Асклепія розташовувався вівтар бога. Від нього залишилась лише вимощена плитами платформа. Від храму вела частково зруйнована дорога у напрямку ліворуч. У той час, як у півніжжя самої платформи збереглися плити, які, як зазначали Г. Леша та А. Дефрасс, вказували на те, що раніше там була дорога⁶. Верхня підстава платформи була додана у римські часи, але нижня, безсумнівно, відносилася до грецького періоду. Саме на цій платформі, яка датувалася IV ст. до

н.е., на думку авторів, і розміщувався вівтар Асклепія⁷.

Праця Г. Леша та А. Дефрасса стала цінним доповненням до набутку з вивчення споруд, які розміщувалися на території асклепіону у Епідаврї.

Окремий розділ присвячений культу Асклепія у роботі Персі Гарднера, професора класичної археології в Оксфордському університеті. Він розповідає про виникнення культу Асклепія у Греції та робить припущення щодо причин виникнення вищезначеного культу, які він пов'язує зі загальним ослабленням морального тиску на грецький народ, так що греки почали більше піклуватися про життя. П. Гарднер зауважує, що за часів Гомера Асклепія вважали не богом, а лише втіленням лікаря. Засоби медицини використовувались для лікування поверхневих ран, а не внутрішніх. Як божество Асклепій набув значущості тільки за часів Олександра Великого. Далі слідував складний період після смерті Олександра Великого, коли змінилося моральне обличчя давньогрецького суспільства, а саме, індивідуалізм почав переважати відчуття патріотизму та приналежності до держави; корупція поглинула суспільство і метою життя стало отримання якомога більше задоволень. У такому суспільстві, як зазначав П. Гарднер, здоров'я було рідкістю і його значення виросло. Так, культ Асклепія набув широкого розповсюдження, а фігура самого бога стала однією з верховних у пантеонах багатьох полісів Греції⁸; П. Гарднер детально описав храм Асклепія в Афінах, статуї Асклепія та споріднених з ним божеств і зробив припущення щодо призначення окремих будівель, таким чином зробивши свій внесок у справу відтворення умов, у яких відправлявся культ Асклепія у Давній Греції⁹. П. Гарднер розглянув значення вотивних підношень для вивчення історії медицини; зазначив, що історики мали намір вивчати патології органів за вотивами, але виявилось, що давні греки виконували моделі органів у їх здоровому стані. Грецькі скульптори не зображували хворобу. Бідняки, які не мали змоги замовити модель вилікуваного органу, залишали вотивні дари у вигляді теракотових півнів (теракота була найдешевшим матеріалом)¹⁰. П. Гарднер провів дослідження записів історій чудотворного зцілення в асклепіонах і порівняв їх із розповідями про те, що трапилося з пацієнтами, які не вірили у чарі-

¹ Lechat H., Defrasse A. Notes sur Epidaure. *Bulletin de Correspondance Hellenique*. 1890. Vol. 14. P. 631.

² Lechat H., Defrasse A. Notes sur Epidaure. *Bulletin de Correspondance Hellenique*. 1890. Vol. 14. P. 632.

³ Lechat H., Defrasse A. Notes sur Epidaure. *Bulletin de Correspondance Hellenique*. 1890. Vol. 14. P. 634.

⁴ Lechat H., Defrasse A. Notes sur Epidaure. *Bulletin de Correspondance Hellenique*. 1890. Vol. 14. P. 636.

⁵ Lechat H., Defrasse A. Notes sur Epidaure. *Bulletin de Correspondance Hellenique*. 1890. Vol. 14. P. 638.

⁶ Lechat H., Defrasse A. Notes sur Epidaure. *Bulletin de Correspondance Hellenique*. 1890. Vol. 14. P. 641.

⁷ Lechat H., Defrasse A. Notes sur Epidaure. *Bulletin de Correspondance Hellenique*. 1890. Vol. 14. P. 642.

⁸ Gardner P. *New Chapters in Greek History*. London: William Clowes and Sons, 1892. P. 358.

⁹ Gardner P. *New Chapters in Greek History*. London: William Clowes and Sons, 1892. P. 363.

¹⁰ Gardner P. *New Chapters in Greek History*. London: William Clowes and Sons, 1892. P. 363.

вне зцілення, піддавали сумніву або висміювали історії вилікування в асклепіонах. Такі історії містили також реальні факти, які засвідчували проведення тих чи інших операцій¹. У ранніх історіях зцілення сам бог не приймав безпосередньої участі у процесі лікування хворого. Хворий мав лише прийняти участь у певній сакральній церемонії, у результаті якої і відбувалося зцілення. П. Гарднер також відзначив, що у період Пізньої Римської імперії Асклепій набув рис східних божеств Сабазія та Мітри, а саме містичного рятівника та чудотворця. Функції його розширилися від божества-покровителя медицини до божества-захисника. У такій іпостасі він проіснував до того часу, коли Християнство поглинуло культ Асклепія та його функції забрали на себе святі та мученики².

У 1893 р. побачила світ стаття англійського археолога Едварда Бенсона. У даній статті мова йдеться про декілька написів, знайдених під час археологічних розкопок на місці асклепіону в Епідаврї. Написи містили згадки про зцілення хворих зміями. Е. Бенсон у своїй статті підтримував теорію, згідно якій, змії вважались втіленням бога Асклепія. Серед аргументів, які він навів у її підтримку була популярність даної теорії у давньогрецькому фольклорі. Е. Бенсон припускав, що другий за величиною епідаврїський напис містив розповіді про зцілення хворих зміями, хоча напис погано зберігся. У якості аргументів учений навів ряд схожих за змістом написів, у яких ішла мова про змії або собак. У своїй статті він здійснив спробу реконструкції вищезазначеного напису, що мало цінність для подальшого вивчення місця, яке займала фігура змії у культі Асклепія³.

У 1894 р. Еліс Волтон, історик античності та археолог зі США опублікувала першу монографію, присвячену культу Асклепія у греко-римському світі. Її праця стала першим дослідженням культу Асклепія у якому були розглянуті всі його аспекти. Е. Волтон використала всі відомі на той час літературні, епіграфічні та нумізматичні джерела, які містили інформацію про культ Асклепія. Вона склала вичерпний покажчик посилань на його існування у античній літературі та епіграфіці, який став основою для подальших праць за даною проблематикою. Однією з найголовніших заслуг Е. Волтон є складання каталогу храмів і святилищ Асклепія на території Греції та за її межами з посиланнями на літературні, епіграфічні та нумізматичні джере-

ла. Протягом століття робота Е. Волтон була єдиною, у якій містився перелік святилищ Асклепія на території Західної Європи. Її каталог і досі є цінним, хоча й неповним джерелом інформації про культ Асклепія⁴.

Л.Р. Фарнелл, британський історик античності, у своїй праці ставив за мету дослідження грецької релігії у відриві від міфології; складення якомога повного переліку іпостасей грецьких верховних божеств; дослідження уявлення греків про них і розгляд церемоній, які їм присвячувались. До його наукового доробку належить: дослідження релігійних культів у цілому не мало поширення в історіографії XIX ст.; зауваження, що німецькі вчені вивчали це питання здебільшого, порівняно до британських вчених; пояснення браку інтересу британських вчених до грецької релігії через помилкове поєднання, а під час і заміну релігії міфологією⁵; припускав, що культ Асклепія був пов'язаний з культом Афін (навів згадку про статую Афінї-Гігії на Афінському Акрополісі та алтар, присвячений однойменному божеству в Ахарнах). Культ Асклепія з'явився в Афінах під час епідемії чуми. Ніде більше у Греції не спостерігається зв'язок між цими двома божествами. Лікувальна іпостась Афінї зійшла нанівець, коли культ Асклепія набув популярності; зазначав, що фігура Гігії з'являється поряд з Асклепієм пізніше у Епідаврї; відстоював аттичне походження Гігії⁶.

У 1898 р. німецький вчений, доктор філології Едвард Тремер опублікував статтю, перша частина якої присвячена всебічному аналізу культу Асклепія. У другій частині статті мова йде про образ Асклепія у мистецтві. Е. Тремер зібрав і виклав існуючі на той час теорії походження імені Асклепія, навів легенди про його народження, проаналізував теорії походження цього культу, головні атрибути божества⁷. У питанні щодо походження культу Асклепія Е. Тремер підтримував теорію німецького дослідника античної історії О. Мюллера, який наголошував, що Асклепій від початку був божеством фессалійського племені флегіїв і не був пов'язаний з культом Аполлона, божества, чужого для флегіїв⁸. Згідно одному з ранніх міфів про походження

⁴ Walton A. The Cult of Asklepios. New York: Gynn & Company, 1894. P. 2.

⁵ Farnell R.L. The Cults of the Greek States. Oxford: Clarendon Press, 1896. Vol. 1. P. 4.

⁶ Farnell R.L. The Cults of the Greek States. Oxford: Clarendon Press, 1896. Vol. 1. P. 317.

⁷ Thrämer E. Asklepios. *Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie*. Leipzig: Druck und Verlag von B.G. Teubner, 1890. P. 620.

⁸ Thrämer E. Asklepios. *Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie*. Leipzig: Druck und Verlag von B.G. Teubner, 1890. P. 625.

¹ Gardner P. New Chapters in Greek History. London: William Clowes and Sons, 1892. P. 373.

² Gardner P. New Chapters in Greek History. London: William Clowes and Sons, 1892. P. 380.

³ Benson E. F. The Epidaurian Cures by Asclepius. *The Classical Review*. 1893. Vol. 7, № 4. P. 185.

Асклепія, бог був сином Ісхія та Короніди у Фесалії. Протистояння між племенами флегіїв і послідовниками культу Аполлона за володіння Фокідою привело до змішування племен і культів. Асклепій став сином Аполлона, оскільки обидва мали відношення до пророцтва та володіли функціями лікарів. При цьому, Е. Тремер відхиляв розповсюджену у його часи теорію, за якою культ Асклепія належав до культу героїв. У своїх доказах він спирався на брак джерел, які б засвідчували шанування Асклепія як героя¹. Е. Тремер також здійснив спробу порівняльного аналізу статуй Асклепія та Зевса з метою відрізнити перше божество від другого, у випадках, коли збереглося лише голова статуї без характерних атрибутів, або ж бюст. Е. Тремер запропонував класифікувати статуї Асклепія на чотири групи залежно від положення голови, рук, тулуба, особливостей одягу та наявності атрибутів божества. Також учений навів класифікацію рельєфів зі зображенням Асклепія, у якій виділив п'ять типів, залежно від зображених на них сцен².

У 1898 р. англійський філолог Дж. Меріндін опублікував статтю, присвячену питанню датування храму Асклепія в Афінах. У своїй статті автор спростував пасажі у комедіях Аристофана «Плутос» та «Оси», де згадується відвідання героями храму Асклепія в Афінах. Дж. Меріндін заявив, що на той час, коли були написані обидва твори, а саме у 408 та 422 рр. до н.е. відповідно, в Афінах ще не було асклепіону, який було побудовано після 388 р. до н.е. Автор припускає, що до асклепіону в Афінах могли існувати святилище Асклепія та священна криниця, про які й йде мова у творах. Дж. Меріндін виступав у підтримку теорії британського історика релігії Дж. Фрезера, який стверджував, що храм Асклепія в Афінах був побудований не раніше I-V ст. до н. е. Дж. Меріндін був першим ученим, який поставив під сумнів твердження Аристофана щодо датування храму Асклепія в Афінах та привернув увагу наукової спільноти до цього питання³.

У 1899 р. дослідження культу Асклепія збагатилося працею британського лікаря, фізіолога Річарда Катона. Його стаття була присвячена дослідженню устрою асклепіонів у Афінах та Епідаврї. Р. Катон детально описав призначення

всіх будівель, які знаходились на території храмових комплексів. Він розглянув такі, дискусійні на той час, проблеми: призначення толосу та круглої ями в асклепіонах; припущення, що квадратна будівля була пританейоном, де проходили жертвні банкети та підтримувався постійний вогонь; теорію, що окремі будівлі на території асклепіонів були гуртожитками⁴. Р. Катон підняв питання, чи був асклепіон санаторієм, чи святилищем, чи поєднував у собі ці дві функції. Проте з часом асклепіони втратили свою роль лікувальних закладів, поки не зникли зовсім, витиснуті християнством. Окрему увагу вчений приділив ритуалам, які проводились у храмах і дав уявлення про атмосферу асклепіону. Було зазначено, що водолікування, поряд з дієтами та фізичними вправами, було одним з найголовніших методів лікування в асклепіонах. Докладно описана процедура інкубації. Розглядається питання щодо плати за лікування⁵. Важливість праці Р. Катона полягає в усебічному висвітленні нових на той час археологічних відкриттів. Також вагомим внеском ученого у дослідження проблеми вивчення культу Асклепія була нова інтерпретація дискусійних питань у світлі аналізу нових археологічних знахідок.

На межі XIX і XX ст. з'явилися роботи Людвіга Дебнера і Мері Гамільтон, присвячені інкубації – акту засинання у храмі бога з надією зустрітись з ним у вісні, щоб зцілитись від хвороби. Обидві роботи містять значний масив інформації щодо культу Асклепія. Л. Дебнер упорядкував літературні джерела з інкубації у культі Асклепія, у той час, як М. Гамільтон включила речові джерела у аналіз античних текстів. З того часу не з'явилося більше жодної праці, яка б комплексно вивчала процедуру інкубації⁶.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. На хвилі інтересу до античної історії, викликаного важливими археологічними відкриттями на території колишньої Давньої Греції, з'являються перші публікації, що містять окремі результати досліджень за даною проблематикою.

Проведені узагальнення забезпечили подальший розвиток:

а) особливостей векторів і методологічних прийомів наукових досліджень:

– археологи публікували статті, у яких презентували знахідки з місць розкопок храмів Ас-

¹ Thrasher E. Asklepios. *Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie*. Leipzig: Druck und Verlag von B.G. Teubner, 1890. P. 627.

² Thrasher E. Asklepios. *Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie*. Leipzig: Druck und Verlag von B.G. Teubner, 1890. P. 634.

³ Marindin G. E. The Date of the Temple of Asclepius at Athens. *The Classical Review*. 1898. Vol. 12, № 4. P. 208.

⁴ Caton. R. The Temples and Ritual of Asklepios at Epidauros and Athens. London: Cambridge University Press Warehouse, 1900. P. 2.

⁵ Faith-Healing In Ancient Greece. *The British Medical Journal*. 1898. Vol. 1, № 1955. P. 1607.

⁶ Brown L.W. The Appeal of Asclepius and the Politics of Healing in the Greco-Roman World: dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy. Austin: The University of Texas, 2003. P. 3.

клепія, вони інтерпретували їх, полемізували щодо призначення окремих споруд;

- філологи вивчали тексти знайдених епіграфічних написів, вели полеміку щодо походження культу здравеносного божества;

- історики порівнювали дані матеріальних і письмових джерел й першими почали досліджувати культ Асклепія з позицій історії релігії, на відміну від філологів, які вивчали даний культ у контексті грецької міфології;

- лікарі цікавилися медичною складовою культу Асклепія; розглядали методи лікування, які застосовувалися у асклепіонах, полемізували щодо того, наскільки раціональними були вищезазначені методи, велику увагу було приділено вивченню практики інкубації в асклепіонах;

- для наукового середовища того часу були притаманні істотні обмеження не лише до безпосередніх результатів археологічних розкопок, а й навіть до публікацій вчених (представників різних наук), які висвітлювали різні аспекти практично за будь-якою проблематикою (у тому

числі щодо культу Асклепія). Крім того, деякі автори висвітлювали лише власну точку зору тим самим практично ігноруючи наукове надбання інших, проте такі вчені, як Е. Волтон, Е. Тремер, А. Мерріам продовжували традицію вивчення культу Асклепія своїми попередниками, вели полеміку щодо окремих аспектів даного культу.

б) переліку питань, які стали наріжним каменем досліджень наприкінці XIX ст.:

- походження культу Асклепія та його сутність;

- розуміння функції, яку асклепіони виконували у давньогрецькому суспільстві;

- вивчення ритуалів, які відбувалися у храмах;

- визначення призначення будівель, які розташовувались на території асклепіонів.

Подальші наукові розвідки мають бути присвячені виявленню впливу культу Асклепія на розвиток сучасної медицини, релігії, історії та інших сфер життєдіяльності.

References

- Benson E. F. The Epidaurian Cures by Asclepius. *The Classical Review*. 1893. Vol. 7, № 4. P. 185–186.
- Brown L. W. The Appeal of Asclepius and the Politics of Healing in the Greco-Roman World: dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy. Austin: The University of Texas, 2003. 348 p.
- Caton. R. The Temples and Ritual of Asklepios at Epidauros and Athens. London: Cambridge University Press Warehouse, 1900. 49 p.
- Faith-Healing In Ancient Greece. *The British Medical Journal*. 1898. Vol. 1, № 1955. P. 1606–1607.
- Farnell R. L. The Cults of the Greek States. Oxford: Clarendon Press, 1896. Vol. 1. 423 p.
- Gardner P. New Chapters in Greek History. London: William Clowes and Sons, 1892. 459 p.
- Girard P. L'Asclépieion d'Athènes D'après de Recentes Decouvertes. Paris: Ernest Thorin, 1881. 134 p.
- Haussoullier B. L'Asclépieion d'Athènes d'après de récentes découvertes by Paul Girard. Review. *Revue Archéologique. Nouvelle Série*. 1882. Vol. 43. P. 247–255.
- Kastner U. The German Excavations at Pergamon: a Chronology. *Pergamon and the Hellenistic Kingdoms of the Ancient World*. New York: the Metropolitan Museum of Art, 2016. P. 27–31.
- Lechat H., Defrasse A. Notes sur Epidaure. *Bulletin de Correspondance Hellenique*. 1890. Vol. 14. P. 631–642.
- Marindin G. E. The Date of the Temple of Asclepius at Athens. *The Classical Review*. 1898. Vol. 12, № 4. P. 208.
- Merriam A. C. The Dogs of Aesculapius. *The American Antiquarian and Oriental Journal*. 1885. Vol. VII, № 5. P. 285–290.
- Semeria A. Per un censimento degli Asklepieia della Grecia continentale e delle isole. *Annali della scuola normale superiore di Pisa. Classe di lettere e filosofia. Serie. 3.16*. 1986. P. 931–958.
- Thramer E. Asklepios. *Ausführliches Lexikon der Griechischen und Römischen Mythologie*. Leipzig: Druck und Verlag von B.G. Teubner, 1890. P. 615–642.
- Walton A. The Cult of Asklepios. New York: Gynn & Company, 1894. 136 p.
- Aleksandrovskij N. A. Raskopki Jepidavrijskogo svjatilishha Asklepija. *Zhurnal Ministerstva narodnogo prosveshhenija*. 1890. Vyp. 269. S. 81–128.

Received 26 June 2020

Accepted 15 July 2020